

Труба В. І.,

*доктор юридичних наук, професор, ректор
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ З ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА РОДИЧІВ

Серед завдань Сімейного кодексу України вказано визначення підстав виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків не лише батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, а й інших членів сім'ї та родичів (ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 2 СК України) [1].

Регулювання сімейних відносин між дітьми та іншими членами сім'ї і родичами у Кодексі здійснюється мінімально. Законодавство пов'язує виникнення правовідносин між дітьми та іншими родичами, членами

сім'ї, іншими особами, з якими можуть проживати діти, з фактами позбавлення батьківських прав, відібрання дітей без позбавлення батьківських прав, та іншими життєвими обставинами, за яких діти залишаються без батьківської турботи.

Найдетальніше правовідносини між іншими членами сім'ї врегульовано у розділі V СК України. У двох главах розділу коротко викладено норми, якими встановлено особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів, а також обов'язки по утриманню інших членів сім'ї та родичів.

Останнім часом привертає увагу науковців і практиків ст. 272 розділу V СК України, якою визначено розмір аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів, і строки їх стягнення.

На сьогодні ч. 2 ст. 272 СК України передбачено, що сукупний розмір аліментів, що підлягає стягненню із кількох зобов'язаних осіб надавати утримання, не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Аналіз цієї норми дає підстави для висновку, що у будь-якому разі розмір аліментів з інших членів сім'ї та родичів не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Така норма законодавства видається справедливою, адже батьки не повинні перекладати зобов'язання щодо утримання своїх дітей на родичів та інших осіб. Утримання дітей, які залишилися без батьківського піклування, лише частково може покладатися на родичів. Статтею 52 Конституції України встановлено гарантію – утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Таке положення сприймається як цілком умотивоване, відомо, що схожі норми містяться у конституціях європейських держав та свідчать про виконання державою соціальної функції із забезпечення прав та інтересів її громадян та благополуччя майбутнього держави в цілому.

Нами мимохіть окреслювалися проблеми законодавчого регулювання присудження аліментів на дітей з інших членів сім'ї на прикладі проекту Закону про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо збільшення мінімального розміру аліментів, що стягуються на дитину з інших членів сім'ї та родичів) (номер реєстрації 3881 від 17.07.2020) [2].

У згаданому законопроекті передбачено збільшення розміру аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів. У законопроекті за-

пропоновано таку редакцію ч. 2 ст. 272 СК України: «2. Якщо позов пред'явлений не до всіх зобов'язаних осіб, а лише до деяких з них, розмір аліментів визначається з урахуванням обов'язку всіх зобов'язаних осіб надавати утримання. При цьому сукупний розмір аліментів, що підлягає стягненню, має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини і не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку».

26 січня 2022 року проект став Законом, однак на сьогодні поки не опублікований у встановленому законом порядку.

Судова практика свідчить про те, що і чинну норму можна вважати «мертвонародженою». Збільшення відсотків аліментів, що стягуються на одну дитину з інших членів сім'ї та родичів на дітей не вдихне у неї життя.

Судової практики щодо стягнення аліментів на інших членів сім'ї вкрай мало. При визначенні розміру аліментів судом враховується ціла низка обставин, а саме: стан здоров'я та матеріальне становище дитини; стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів; наявність у платника аліментів інших дітей, непрацевдатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина; інші обставини, що мають істотне значення. І, звичайно, що таких обставин у баби та діда значно більше, ніж у батьків дитини.

Слід зауважити, що законодавство зарубіжних країн, покладаючи зобов'язання з утримання іншими родичами один одного, також передбачає такі умови, як потреба для особи, щодо якої вирішується питання про призначення аліментів, і здатність надавати утримання – для особи, з якої може бути стягнуто аліменти (наприклад, §§1601–1604 НЦУ) [3].

За загальним правилом, взаємні права та обов'язки батьків і дітей не можуть передаватися, перекладатися для їх здійснення та виконання на інших осіб. Крім цього, існують зобов'язання держави із соціального, пенсійного забезпечення непрацевдатних осіб, забезпечення благополуччя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які не можуть перекладатися на родичів іншого ступеня спорідненості, ніж перший – між батьками і дітьми. Чинна редакція ч. 2 ст. 272 СК України цілком логічна, оскільки особа, яка потребує матеріальної допомоги, може отримати утримання в першу чергу від батьків, іншого з подружжя або своїх дорослих дітей. Лише у разі неможливості отримання аліментів на дітей з батьків позов про стягнення аліментів може

бути пред'явлений до діда і бабусі, якщо вони мають достатньо засобів до існування. Аліментний обов'язок інших членів сім'ї слід визнавати вторинним обов'язком, що виникає тільки за умови, що особа, яка потребує матеріальної допомоги, не може одержати утримання від осіб, які зобов'язані в силу закону надати його в першу чергу.

Слід пригадати, що схожа з ч. 2 ст. 272 СК України норма тривалий час містилась у ст. 97 КпШС УРСР – розмір аліментів, стягуваних з інших членів сім'ї та родичів на утримання неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх осіб, які потребують матеріальної допомоги, визначається у частковому відношенні до заробітку (доходу), виходячи з матеріального і сімейного становища осіб, з яких стягуються аліменти, і особи, яка їх одержує. Аналізуючи положення ст. 97 КпШС УРСР В. Ф. Маслов зазначав: «Підкреслюючи ту особливість, що аліментні зобов'язання не можуть бути солідарними, закон встановлює, що при наявності декількох зобов'язаних забезпечувати утримання осіб, суд враховує цю обставину незалежно від того, пред'явлено вимогу до всіх цих осіб або тільки до кількох із них, і визначає розмір участі кожного з них у виконанні аліментного обов'язку залежно від їх матеріального і сімейного стану» [5, с.154–155; 4, с.167].

На нашу думку, законодавче збільшення відсотків щодо розміру аліментів, що мають сплачуватися на дітей іншими членами сім'ї, призведе до ще більшого ігнорування судами норми ч. 2 ст. 272 СК України. Це також суперечить гарантіям захисту прав та інтересів дітей, закладених у Конституції України.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України: закон від 10.01.2002 № 2947-III (ред. станом на 01.12.2021). Сайт ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

2. Проект Закону про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо збільшення мінімального розміру аліментів, що стягуються на дитину з інших членів сім'ї та родичів), номер реєстрації 3881 від 17.07.2020. Сайт ВРУ. Законотворчість. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69527

3. *Гражданское уложение Германии = Deutsches Burgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungsgesetz: Ввод, закон к Гражд. уложению; Пер. с нем.; Науч. редакторы – А. Л. Маковский [и др.]. М. : Волтерс Клувер, 2004. 816 с.*

4. Маслов В. Ф. Имущественные отношения в семье (Научно-практический комментарий действующего семейного законодательства СССР, РСФСР, УССР и практика его применения). Харьков: Изд-во Харьковского ун-та, 1972. 186 с.

5. Советское семейное право / Под общей ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Ф. Маслова и д-ра юрид. наук, проф. А. А. Пушкина. К.: Вища школа, 1982. 224 с.